

**ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНУУДЫН УЛС ТӨРИЙН НАМЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ ДАХЬ
САНХҮҮЖИЛТТЭЙ ХОЛБООТОЙ АСУУДЛААРХИ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА**

(Харьцуулсан судалгаа, Захиалагч - УИХ -ын гишүүн Д. Ганхуяг)

Р. Хатанбаатар, П. Амаржаргал, Б. Хатантуул

Улсын Их Хурлын гишүүн Д. Ганхуягын захиалгаар Улс төрийн намуудын санхүүжилттэй холбоотой асуудлаар Эстони Улс, Польш Улс, Бүгд Найрамдах Молдова Улс, Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс, Бүгд Найрамдах Эквадор Улс, Бүгд Найрамдах Турк Улс, Америкийн Нэгдсэн Улс зэрэг долоон улс орнуудын Улс төрийн намын тухай хууль болон Холбооны Сонгуулийн компани ажлын тухай хуулийн зүйл, заалт дахь намуудын санхүүжилттэй холбоотой асуудлаар судалгаа хийв. Хуулийн зүйл, заалтыг утгачилан орчуулсан болохыг анхаарна уу.

Судалгааны танилцуулга, нэгдсэн дүгнэлт

Судалгаанаас үзэхэд улс төрийн намын санхүүжилтийн дараах үндсэн 5 эх үүсвэр байна. Үүнд:

- Гишүүний элсэлтийн хандив болон гишүүний татвар
- Хуулиар зөвшөөрөгдсөн аж ахуйн үйл ажиллагаа
- Институционал хандив
- Төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэг
- Хувийн хандив, санхүүжилт

Үүний эхний хоёрыг нь намын өөрийн санхүүжилт гэж үзэх бөгөөд гишүүний татвар, хандив ба институционал хандивыг намын уламжлалт санхүүжилт гэж үздэг. Хөгжлийн явцад санхүүжилтийн дээрх эх үүсвэрүүдийн заримынх нь үүрэг багасч, зарим нь нэмэгдэж байна. Тухайлбал, уламжлалт санхүүжилтийн хэмжээ улам бүр багасах буюу алга болж байна.

1. Нэг талаас улс төрийн намуудад шаардагдах санхүүжилтийн хэмжээ маш ихээр нэмэгдэж байхад нөгөө талд намуудын нийтийг хамарсан массын характер улам бүр буурч, гишүүдийн тоо нь цөөрч байгаагаас гишүүдийн хандив, татвар намын санхүүжилтэнд бараг нөлөөгүй болж байна. Мөн хатуу гишүүнчлэлгүй, боловсон хүчний гэж нэрлэгддэг намуудын тоо нэмэгдэж байгаа нь ч нөлөөлж байна.
2. Засгийн газрын бодлогод намуудаар дамжуулан нөлөөлөх зорилготойгоор нөлөөлийн томоохон субъектуудын зүгээс хийгддэг байсан институционал хандивууд бас ихээр багасч байна. Үйлдвэрчний эвлэлүүдийн зүгээс зүүний чиглэлийн намуудыг, бизнес эрхлэгчдийн зүгээс барууны чиглэлийн намуудыг тус тус санхүүгийн талаар дэмжиж ирсэн уламжлал бий. Жишээлбэл, Английн Тред - юнионууд эртнээс Хөдөлмөрийн намыг санхүүгийн талаар дэмжиж ирсэн байдаг. Санхүүгийн энэ уламжлалт эх үүсвэр бараг үгүй болоод байна. Гэхдээ Швед зэрэг зарим оронд ямар нэг хэмжээгээр байсаар байгаа болно.

Хэдийгээр намуудын үйл ажиллагааны зардал улам бүр өссөөр байгаа боловч уламжлалт санхүүжилтийн дээрх хоёр хэлбэр ийнхүү үндсэндээ байхгүй болж байгаа нь намуудын санхүүг сулруулаагүй. Масштабын хувьд уламжлалт санхүүжилтээс үлэмж давуу санхүүгийн эх үүсвэрүүд гарч ирсэн. Энэ нь төрийн ба хувийн санхүүжилт юм.

3. 1960-аад оны үеэс барууны орнуудад улс төрийн намуудад төрөөс санхүүжилт өгч эхэлсэн юм. Хамгийн анх тухайн үеийн ХБНГУ намуудыг төрөөс санхүүжүүлэхийг хуульчилсан бол 1960-аад онуудад Франц, Австри, Швед, Дани, Финлянд, 1970-аад оноос Итали, Норвеги, Канад, АНУ-д намуудад төрөөс санхүүжилт олгож эхэлжээ. Уг санхүүжилт сонгуульд ялсан намууд болон сонгогчдын өргөн дэмжлэг авсан намуудад томоохон дэмжлэг болохоор хэмжээтэй байдаг байна. Төрөөс олгох санхүүжилтийг үндсэндээ 2 янзаар хийж байна.

Сонгуульд авсан саналын тоогоор (ХБНГУ, Итали, Австри) юмуу парламент дахь мандатын тоогоор (Дани, Швед, Финлянд, Франц, Бразил) нь санхүүжүүлэх гэсэн хоёр аргаар санхүүжүүлж байна. Үүнээсээ хамаарч төрөөс санхүүжилт олгоход тодорхой босго тогтооно. Жишээлбэл, Германд Бундестагийн юмуу Европарламентын сонгуульд сонгогчдын 0,5 хувиас доошгүй санал авсан намуудад санхүүжилт олгодог бол Францад сонгогчдын 5 хувиас доошгүй санал авсан нам санхүүжилт авна.

Улс төрийн намуудыг улсын төсвөөс санхүүжүүлэх нь мөн нилээд сөрөг талуудыг авчирдаг байна. Германд намуудын аппарат хэт олшрох, хүнд суртал газар авах, намууд хэт үнэтэй сонгуулийн кампани явуулах, төсвөөс аль болох их хөрөнгө олж авах эрмэлзэл бий болох зэрэг сөрөг талууд ихээр илрэх болсон тул намуудад нийтэд нь улсын төсвөөс өгөх мөнгөний дээд заагийг хуульчилан тогтоожээ. Мөн төрийн зүгээс намуудад үзүүлэх бусад төрлийн дэмжлэгүүд бий. Татвартай холбоотой хөнгөлөлт, үйлчилгээ, телевизийн эфирийн цаг үнэгүй олгох г.м.

4. Улс төрийн намуудын санхүүжилтийн улам бүр өсөн нэмэгдэж буй нэг томоохон эх үүсвэр нь хандивлагчид болж байна. Төрийн санхүүжилт намуудын үйл ажиллагааны зардлын өсөн нэмэгдэх хэмжээ, хурдыг хангахгүй тул хувь хүмүүс ба хуулийн этгээдүүдийн хандив намуудын үйл ажиллагаанд чухал үүрэгтэй болж байна. Гэхдээ Францад 1990-ээд оны дунд үе гэхэд намуудын санхүүд томоохон аж үйлдвэрийн корпорациуд, санхүүгийн компаниуд болон хувь хүмүүсийн хандив голлох үүрэгтэй болж, намууд санхүүгийн хүчирхэг бүлэглэлүүдийн лобби явуулах хэрэгсэл болсон тул 1995 онд тусгайлан хууль гаргаж хувийн компани, хуулийн этгээдүүдээс хандив, санхүүжилт авахыг бүрмөсөн хорьсон жишээ бас бий. Хуулиар хандивын дээд хэмжээг заан, гадаадын улсууд, иргэдээс болон эх үүсвэр нь тодорхойгүй хандив авахыг хориглож, томоохон хэмжээний хандив авсан тохиолдолд тайлагнах тусгай хэлбэрийг тогтоодог. Олон орнууд мөн төрийн байгууллагууд, төрийн өмчит аж ахуйн нэгжийн зүгээс намд хандив өгөхийг хориглосон байдаг.

5. Намуудын аж ахуйн үйл ажиллагаанаас олох орлого нь:

- Намаас байгуулсан аж ахуйн байгууллагуудын орлого
- Намын хөрөнгөөс олох орлого
- Сурталчилгааны үйл ажиллагаанаас олох орлого зэргээс бүрдэнэ.

Жишигээс үзэхэд олон улсуудад намын орлого олох энэ үйл ажиллагааг татвараас чөлөөлөх буюу хөнгөлөдөг боловч намуудын дүрмийн зорилгод нь хамааралгүй аливаа төрлийн бизнесийн боломжуудыг нь хязгаарладаг (Болгар, Унгар, Итали, Франц). Жишээлбэл, Намуудын үйл ажиллагаа ба тэдний аж ахуй эрхлэх тухай Унгар улсын 1989 оны хуулиар намуудад дараах аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулахыг зөвшөөрнө:

- Намын үйл ажиллагаатай танилцуулах болон улс төрийн зорилгоор материал хэвлэх, тараах, намын билэгдэлтэй тэмдэг болон энэ төрлийн зүйлсийг хийх, намын аж ахуйн байгууллага байгуулах
- Өөрийн өмчинд байгаа хөдлөх ба үл хөдлөх хөрөнгийг ашиглах, зарцуулах

Энэ хүрээнд үйлдвэрлэгдсэн бараа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг татвараас чөлөөлнө. Нам аливаа хөндлөнгийн оролцоогүй үйлдвэр, аж ахуйн нэгж байгуулж болох бөгөөд харин бусад аж ахуйн байгуулагад хувь эзэмшиж болохгүй. Нам өөрийн мөнгөн хөрөнгийг акц худалдаж авахаас бусад үнэт цаасанд оруулж болно. Ийнхүү Унгар улс намын аж ахуйн үйл ажиллагааг нилээд өргөн хүрээнд зөвшөөрсөн цөөн орны нэг юм байна.

Гэтэл Польш улсын хуулинд Улс төрийн намын бэлэг тэмдгийн зүйлс, намын хөтөлбөр, дүрэм, зорилго, үйл ажиллагааг таниулах зорилго бүхий хэвлэмэл материал зарж борлуулах болон намын бичгийн хэргийн техник хэрэгслийг ашиглан үзүүлэх төлбөртэй жижиг үйлчилгээнээс өөрөөр аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэхийг хориглодог гадна намууд үл хөдлөх хөрөнгийг зөвхөн парламентын гишүүд, депутатуудын албан хэрэгцээнд зориулалтаас өөрөөр ашиглахыг хориглосон байдаг. Ер нь улс бүрийн хувьд намууд өөрийн мэдлийн үл хөдлөх хөрөнгийг түрээслэн ашиг олж болох эсэх талаар янз бүрээр тусгасан байна. Зарим улсад үүнийг хориглосон байхад зарим нь зөвшөөрдөг байна.

Улс төрийн намуудын тухай хууль тогтоомжууд нь намын санхүүгийн бааз бүрдэх эх үүсвэр, нам аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулах, сонгуулийн үеэр мөнгөн хөрөнгийг зарцуулах, намуудын санхүүгийн үйл ажиллагааны тайлан, уг үйл ажиллагаа хуулийн дагуу явагдаж байгаа эсэхийг хянах механизм зэргийг нарийвчлан тодорхойлж өгдөг байна.

Эстони улсын Улс төрийн намуудын тухай хууль

(Act of Political Parties/, Бүлэг 2, Улс төрийн намын хөрөнгө ба санхүүжилт

12.1 дүгээр зүйл. Улс төрийн намын хөрөнгө, түүний эх үүсвэр

1. Улс төрийн намууд дүрмийн зорилтоо хэрэгжүүлэхэд зайлшгүй шаардлагатай бөгөөд энэ хууль болон бусад хуулиар зааглагдсан хүрээнд хөдлөх ба үл хөдлөх хөрөнгө эзэмших эрхтэй.

2. Улс төрийн намын хөрөнгийн эх үүсвэр нь:

- a. гишүүний татвар,
- b. хандив (аноним бус),
- c. үл хөдлөх хөрөнгө,
- d. энэ хуулийн 12.6 зүйлийн дагуу улсын төсвөөс авах мөнгө,
- e. Эстонийн ба гадаад улсуудын зээлийн байгууллагуудад оруулсан хөрөнгийн орлого,
- f. Энэ хуулийн 12.2 зүйлээр зөвшөөрөгдсөн эдийн засгийн үйл ажиллагааны орлого зэрэг болно.

12.2 дугаар зүйл. Улс төрийн намын эдийн засгийн үйл ажиллагаа

1. Улс төрийн намууд намын үйл ажиллагаанд хамаарах материал тараах, худалдах, намын бэлэг тэмдгийн зүйл худалдах, бүртгэгдсэн сугалаа зохион байгуулахаас өөр эдийн засгийн үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно.
2. Улс төрийн нам аливаа компанийн түнш болон хувьцаа эзэмшигч байж болохгүй.

12.3 дугаар зүйл. Улс төрийн намын хөрөнгийн хязгаарлалт

1. Улс төрийн нам үнэт цаас эзэмшигч байж болохгүй. Хэрэв улс төрийн намын эзэмшилд үнэт цаас шилжин ирвэл авснаас хойш 1 сарын дотор зарцуулсан байх үүрэгтэй
2. Улс төрийн нам энэ хуулийн 12.4 зүйлээр зарлагдсан банкны дансанд хөрөнгө

байршуулах эрхтэй

3. Улс төрийн нам төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллага, төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллагуудын өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдээс мөнгөн болон бусад төрлийн хөрөнгө авах эрхгүй.
4. Улс төрийн нам гадаад улсын төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллага, гадаад улсын төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллагуудын өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдээс мөнгөн болон бусад төрлийн хөрөнгө авах эрхгүй. Улс төрийн намууд гадаадын улс төрийн нам, ашгийн бус байгууллагууд, фондууд болон бусад эх үүсвэрээс авсан мөнгөн болон бусад хандивын талаар бүртгэл хөтөлж, авсан өдрөөсөө 7 хоногийн дотор мэдээлэх үүрэгтэй.
5. Улс төрийн нам эзэн нь тодорхойгүй (аноним) хандив авах эрхгүй. Ийм хандив ирсэн тохиолдолд хүлээн авснаас хойш 7 хоногийн дотор улсын төсөвт шилжүүлэх ёстой.

12.4 дүгээр зүйл. Улс төрийн намын хөрөнгийн тухай мэдээлэл авах боломж

1. Энэ хуулиар тогтоогдсон журмын хүрээнд хэн ч улс төрийн намын хөрөнгийн эх үүсвэр, бүтцийн талаар мэдээлэл авах эрхтэй.
2. Улс төрийн нам нь Бүртгэлийн хууль, энэ хууль болон бусад хууль тогтоомжийн шаардлагын дагуух бүх бүртгэлийг хөтлөнө.
3. Улс төрийн нам улирлын турш олсон бүх хөрөнгийн бүрэн тайлангаа дараа улирлын эхний сарын 5-ны өдрийн дотор ашгийн бус байгууллагуудын реестрт гарган өгнө. Уг тайланд хөрөнгийн эх үүсвэр, хэлбэр, мөнгөн дүн, хүлээн авсан хугацааг заасан байна. Мөн тайланд улсын төсөвт шилжүүлсэн аноним хандивын талаар заана. Тайлангийн форматыг сангийн сайд тогтооно.
4. Гуравдугаар заалтанд дурдсан тайландаа улс төрийн намууд Эстоны болон гадаадын банканд нээсэн намын бүх дансны мэдээллийг банкны нэр, дансны дугаар болон бусад шаардлагатай мэдээллийн хамт тусгана.
5. Ашгийн бус байгууллагуудын реестрт байгаа намын энэ тайланг хэн ч үнэ төлбөргүй үзэх эрхтэй.
6. Сонгуулийн кампанийн үед улс төрийн намуудын санхүүгийн үйл ажиллагааны талаар энэ хуулийн 12.5 зүйлийн дагуу хэвлэн нийтлэнэ.
7. Жил тутам намын эдийн засгийн үйл ажиллагааны тайланг намын ерөнхий хурлаар юмуу дүрмэнд заасан түүнийг орлох байгууллагын хурлаар хэлэлцсэн байна. Жилийн тайлан болон хуулиар шаардагдах түүний хавсралтуудыг төрийн сонины хавсралтад (Riigi Teatja Lisa) хэвлэнэ.

12.5 дугаар зүйл. Сонгуулийн өмнөх кампанийн санхүүжилтийн мэдээллийг авах боломж

1. Парламентын болон орон нутгийн сонгууль зарласан өдрөөс эхлэн санал хураах өдөр хүртэл улс төрийн намууд энэ хуулийн 12.4.3-т заасан тайланг долоо хоног тутам гаргаж дараа долоо хоногийн эхний ажлын өдрийн 17.00 цагаас өмнө өгнө.
2. Парламентын юмуу орон нутгийн сонгуулийн дараа нэг сарын дотор сонгуулийн кампанийн үеэр хөрөнгийн эх үүсвэр болон зарлагын талаар нэмэлт тайланг Үндэсний сонгуулийн хороонд гаргаж өгнө. Тайлангийн форматыг сангийн сайд тогтооно.

12.6 дугаар зүйл. Улсын төсвөөс авах хөрөнгө

1. Парламентад суудал авсан намууд улсын төсвөөс хөрөнгө авах эрхтэй болно. Олгох

хөрөнгийн хэмжээ нь парламентын сонгуулиар намуудын авсан суудлын тоотой хувь тэнцүүлсэн байна.

2. Намууд нэгдвэл олгох хөрөнгө нь тус тусдаа авах хөрөнгийн нийлбэр байна. Улс төрийн нам хуваагдвал парламент дахь гишүүд нь шинээр байгуулагдсан намуудын алинд нь харьяалагдахаа тодорхойлсон тохиолдолд олгох ёстой хөрөнгийг шинээр байгуулагдсан намуудад хуваарилна. Нам үйл ажиллагаагаа зогсоовол улсын төсвөөс хөрөнгө авах эрх нь хаагдана.
3. Үндэсний сонгуулийн хорооноос гаргасан намуудын парламентын сонгуулиар авсан суудлын тоог тодорхойлсон жагсаалтыг үндэслэн Засгийн газраас тогтоосон хөрөнгийг улс төрийн намын дансанд шилжүүлнэ.
4. Парламентын сонгуулийн жилд улсын төсвөөс намуудад олгох хөрөнгийн тооцоог сонгуулийн дүн зарлагдсны дараагийн сард хийнэ.
5. Улс төрийн нам хуваагдсан тохиолдолд намуудад улсын төсвөөс олгох хөрөнгийн тооцоог нам хуваагдсны дараа сард хийнэ.

12.7 дугаар зүйл. Хандив

1. Мөнгөн хандив, мөнгөн бус хэлбэрийн бэлэг болон намын үйл ажиллагааны дэмжлэг зэрэг нь улс төрийн намд өгсөн хандив болно.
2. Улс төрийн намууд хандивын тусгай бүртгэл хөтлөх ёстой. Бүртгэлийн форматыг энэ хуульд нийцүүлэн сангийн сайд тогтооно.
3. Улс төрийн нам хандив хүлээн аваад хандивын бүртгэлдээ хандив авсан хугацаа, хандивлагчийн тухай мэдээлэл (нэр, идентификацийн код юмуу регистрийн код), хандивын хэлбэр, үнийн дүн болон хэрэв хандивлагч заасан бол хандивыг юунд зориулж өгсөн зэргийг тусган бичнэ. Улс төрийн нам хандив авсныг гэрчлэх баримтыг хандивлагчид олгоно.
4. Хэрэв хандивлагч хүсвэл улс төрийн нам хандивыг хүлээн аваад хандив хийгдсэн болон хүлээн авсныг нотлох баримт олгоно.
5. Улс төрийн нам хэнээс өгч буй нь үл мэдэгдэх (аноним) хандив авах эрх байхгүй. Ийм хандив ирсэн тохиолдолд улс төрийн нам уг хандивыг 7 хоногийн дотор улсын төсөвт тушаах ба уг хандивыг дараагийн төсвийн жилд намуудад төсвөөс олгох мөнгөнд нийлүүлнэ.
6. Намын хандивын бүртгэл намын аль ч гишүүний хувьд үзэхэд нээлттэй байх ёстой. Улс төрийн нам хандивын бүртгэлийн хуулбараа улирал бүрийн эхний сарын тав дахь өдөр хүртлэх хугацаанд Ашгийн бус байгууллага, фондуудын бүртгэлд гаргаж өгөх ёстой. Энэ тайланг хэн ч үзэж болох бөгөөд үзэхэд үнэ төлбөргүй байна.

12.8 дугаар зүйл. Мөнгөн хандив

1. Улс төрийн нам хуулиар хориглогдоогүй мөнгөн хандив авах, түүнийг зарцуулах эрхтэй.
2. Улс төрийн нам 1000 буюу түүнээс илүү хэмжээний кроны бэлэн мөнгөн хандив авч болохгүй.

12.9 дүгээр зүйл. Мөнгөн бус бэлэг

1. Хэрэв намын дүрмээр заагдсан үйл ажиллагаанд хэрэглэж болохоор бол улс төрийн нам мөнгөн бус бэлэг хүлээн авах эрхтэй.
2. Мөнгөн бус бэлэг гэдэгт мөн улс төрийн намд үнэ төлбөргүй үзүүлсэн үйлчилгээг тооцох бөгөөд уг үйлчилгээ нь үзүүлж буй компани, байгууллагын хувьд бизнесийн үйл ажиллагаа нь байх юмуу нэг удаагийн эдийн засгийн үйлдэл байж болно, эсвэл

гуравдагч этгээд үйлчилгээг бүрэн буюу хэсэгчлэн төлсөн байж болно.

3. Мөнгөн бус бэлгийн үнийн дүнг намын удирдлагаас сонгож авсан хороо юмуу хөрөнгийн үнэлэгч тогтооно.
4. Мөнгөн бус бэлгийг өгөх, хүлээж авахад мөнгөн хандивтай адил шаардлага, хязгаарлалтууд хэрэглэгдэнэ.

12.10 дугаар зүйл. Үйл ажиллагааны дэмжлэг

1. Компани, байгууллагууд улс төрийн намд бараа таваар худалдах, үйлчилгээ үзүүлэхдээ зах зээлийн үнээс хямдаар худалдаж, үйлчилсэн нь үйл ажиллагааны дэмжлэг болох бөгөөд бараа худалдах, үйлчилгээ үзүүлэх нь уг компани, байгууллагын хувьд бизнесийн үйл ажиллагаа нь байх юмуу нэг удаагийн эдийн засгийн үйлдэл байж болно.
2. Үйл ажиллагааны дэмжлэгийн үнэ нь худалдах юмуу үйлчилгээ үзүүлэх үеийн зах зээлийн үнээс намын төлсөн үнийг хассантай тэнцэнэ.
3. Үйл ажиллагааны дэмжлэг үзүүлсэн хүн уг дэмжлэгээ мөнгөн дүнгээр үнэлж дүнг улс төрийн намд танилцуулна. Улс төрийн намаас сонгон авсан хороо буюу хөрөнгийн үнэлэгч мөн өөрийн үнэлгээг гаргаж, түүнийгээ намын тайланд тусгана.
4. Үйл ажиллагааны дэмжлэгийг үзүүлэх болон хүлээн авахад мөнгөн хандивтай адил шаардлага, хязгаарлалтууд хэрэглэгдэнэ.

12.11 дүгээр зүйл. Хориглогдох хандив

1. Дараах этгээдүүд улс төрийн намд хандив өгөхийг хориглоно:
 - a. засгийн газрын байгууллагууд, тэдний харьяаны байгууллагууд, засгийн газрын аж ахуйн байгууллагууд;
 - b. нутгийн захиргааны байгууллага, тэдний харьяаны байгууллагууд;
 - c. үндэсний цөөнхийн соёлын автономид;
 - d. нийтийн эрхийн хуулийн этгээд;
 - e. улсын болон нутгийн захиргааны оролцоотой Эстонийн компаниуд, Бирж дээр акц нь чөлөөтэй арилжигдах хувьцаат компаниас бусад нийтийн эрхийн хуулийн этгээд;
 - f. засгийн газар буюу нутгийн захиргааны байгууллагууд гишүүн нь байгаа ашгийн бус нэгдлүүд;
 - g. өмнөх хоёр жилд улсаас юмуу нутгийн захиргааны байгууллагаас дэмжлэг авсан, төсвөөс зориулалтаар гаргасан хөрөнгөөс авсан болон засгийн газар, нутгийн захиргааны байгууллагын харьяа салбар байгууллагуудаар дамжин дэмжлэг авсан компани, хуулийн этгээдүүд;
2. Гадаадын улсууд, гадаад улсын байгууллагууд, гадаадын аж ахуйн хуулийн этгээдүүдээс хандив авахыг хориглоно.
3. Аноним хандив, өөрөөр хэлбэл өөрийн тухай мэдээллээ өгөөгүй буюу өгөхийг хүсээгүй этгээдээс хандив авахыг хориглоно.
4. Хандивынхаа талаар мэдээлэл өгөхийг хүсэхгүй юмуу өгч чадахгүй байгаа хандивлагчаас хандив авахыг хориглоно.
5. Гуравдахь этгээдээс хандив авахад зуучлахыг хориглоно.
6. Энэ зүйлийн 1 ба 2 дугаар заалтанд дурдагдсан этгээдээс дараах тохиолдолд хандив авч болно. Үүнд:
 - a. Хандив Эстони улсад бүртгэгдсэн бүх улс төрийн намд адил тэнцүүгээр өгөгдөж

байгаа бол,

- б. Улс төрийн намуудад улсын төсвөөс хөрөнгө хуваарилдаг төрийн байгууллагаар дамжуулан улс төрийн намуудад хуваарилах хандив,
- с. нийтэд зарлагдсан үйл ажиллагааг дэмжин бүх намуудад адил нөхцлөөр санал болгосон хандив зэрэг болно.

7. Гуравдагч этгээд бүрэн буюу хэсэгчлэн төлбөрийг нь гүйцэтгэсэн бөгөөд уг этгээд өөрийн талаархи мэдээлэл болон төлбөрийн хэмжээгээ ил байлгасан тохиолдолд мөнгөн бус бэлэг болон үйл ажиллагааны дэмжлэг авч болно.

12.12 дугаар зүйл. Хандивыг хүлээн авах

- 1. Хандив өгөх санал юмуу хандив хүлээн авч буй нам уг хандив хориглогдоогүй эсэхийг нягтлах үүрэгтэй бөгөөд хангалттай мэдээлэл байхгүй юмуу эргэлзээ байгаа бол хандивын санал тавьсан этгээд, эсвэл хандивлагчаас тайлбар авна.
- 2. Хориглогдсон хандивын санал авсан нам уг саналыг хүлээн авахгүй байх үүрэгтэй.
- 3. Улс төрийн нам хүлээн авсан хандив нь 12.11.1-т заагдаагүй шалтгаанаар авах боломжгүй гэж үзвэл мөнгөн хандивыг засгийн газрын байгууллагын тусгай дансанд шилжүүлэх ёстой, мөнгөн бус бэлгийг мөн байгууллагад шилжүүлэн өгнө.
- 4. 3 дугаар заалтын дагуу тусгай дансанд шилжүүлсэн мөнгийг улсын төсвөөс улс төрийн намуудад мөнгө хуваарилдаг засгийн газрын байгууллага төсвөөс олгох мөнгөтэй адил хувиар намуудад жилд нэг удаа хуваарилна.

<http://www.lexadin.nl/wlg/>

Польш улсын “Улс төрийн намуудын тухай” хууль, 1997.06.27

/Act of Political Parties/

Бүлэг 4, Улс төрийн намуудын санхүү ба санхүүжилт

23а дугаар зүйл.

Намуудын санхүүжилтийн эх үүсвэр нь ил тод байна.

24 дүгээр зүйл

- 1. Улс төрийн намуудын хөрөнгө нь гишүүдийн татвар, бэлэглэл, өв, хөрөнгийн орлого болон хуулиар тогтоогдсон татаас, төрийн санхүүгийн тэтгэлэг (субвенци, subvention) –ээс бүрдэнэ.
- 2. Улс төрийн намын хөрөнгө нь зөвхөн намын дүрмийн зорилго болон буяны зорилгоор ашиглагдаж болно.
- 3. Улс төрийн нам аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхэлж болохгүй.
- 4. Улс төрийн нам дараах эх үүсвэрээс хөрөнгийн орлого олж болно:
 - а. Банкны данс, хадгаламжинд байгаа хөрөнгийн хүү,
 - б. төрийн сангийн облигаци, бонын эргэлтээс,
 - с. өөрийн өмчийн хэсгийг борлуулах,
 - д. Энэ хуулийн 27 дугаар зүйлийн дагуух үйл ажиллагаа зэрэг болно.
- 5. Улс төрийн нам өөрийн өмчийн үл хөдлөх хөрөнгө, барилга, байрыг зөвхөн сеймийн гишүүд, сенатын гишүүд, орон нутгийн хурлуудын депутат нарт ашиглуулж болно.
- 6. Улс төрийн нам олон нийтийн дунд хөрөнгө цуглуулах арга хэмжээ зохиож болохгүй.

7. Улс төрийн намын дүрмийн зорилгоо хэрэгжүүлэхийн тулд банкны зээл авч болно.
8. Улс төрийн нам зөвхөн 26а зүйлийн заалтын хүрээнд банкны дансанд санхүүгийн хөрөнгөө хадгалж болно.

25 дугаар зүйл.

1. Улс төрийн намд хөрөнгө, санхүүг энэ хуулийн заалтууд болон БНПУ-ын Сейм, Сенат, Европын парламентын сонгуулийн хуулиудын зохих заалтуудыг үндэслэн зөвхөн хувь хүмүүс өгч болно.
2. Улс төрийн нам дараах эх үүсвэрээс санхүүгийн хэрэгсэл авч болохгүй:
 - а. Хилийн чанадад амьдарч байгаа польшийн иргэдээс бусад БНПУ-ын нутагт амьдардаггүй хувь хүнээс,
 - б. БНПУ-ын нутагт амьдарч байгаа гадаадын иргэдээс
3. 1 ба 2 дугаар заалт нь мөн санхүүгийн биш үнэт зүйлд мөн хамаатай
4. Хувь хүнээс нэг жилийн туршид улс төрийн намд өгөх хандив нь хандив өгөхийн урд өдрийн байдлаар хуулиар тогтоогдсон сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 15 дахин авснаас хэтэрч болохгүй. Энэ хандивын хэмжээнд нэг жилийн туршид төлсөн гишүүний татварын хуулиар тогтоогдсон сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хэтрээгүй хэсэг орохгүй.
5. Нэг удаагийн хандив нь хандив өгөхийн урд өдрийн байдлаар хуулиар тогтоогдсон сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хэтэрсэн бол зөвхөн чек, шилжүүлэг болон төлбөрийн картаар хийж болно.

26а дугаар зүйл.

Нэг гишүүний нь нэг жилийн туршид төлөх татвар гишүүний татвар төлөхийн урд өдрийн байдлаар хуулиар тогтоогдсон сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хэтрээгүй бөгөөд намын орон нутгийн салбарт үлдэж, өдөр тутмын үйл ажиллагаанд хэрэглэгдэж байгаа бол улс төрийн намын санхүү дэхь гишүүдийн татварын хөрөнгө нь хөрөнгийг заавал банкны дансанд хадгалах үүрэгт хамаарахгүй.

27 дугаар зүйл.

Улс төрийн намын бэлэг тэмдгийн зүйлс, намын хөтөлбөр, дүрэм, зорилго, үйл ажиллагааг таниулах зорилго бүхий хэвлэмэл материал зарж борлуулах болон намын бичгийн хэргийн техник хэрэгслийг ашиглан үзүүлэх төлбөртэй жижиг үйлчилгээг аж ахуйн үйл ажиллагаа гэж үзэхгүй.

28 дугаар зүйл.

1. Улс төрийн нам:
 - а. Сеймийн сонгуульд бие даан сонгуулийн хороо байгуулан оролцож, нэр дэвшигчдийн тойргийн жагсаалтаараа улсын хэмжээнд хүчинтэйд тооцогдсон 3-аас доошгүй хувийн санал авсан,
 - б. Сеймийн сонгуульд эвсэл болон оролцож нэр дэвшигчдийн тойргийн жагсаалтаараа улсын хэмжээнд хүчинтэйд тооцогдсон 6-аас доошгүй хувийн санал авсан бол энэ хуулиар тогтоогдсон зарчим, журмын хүрээнд Сеймийн бүрэн эрхийн хугацаанд улсын төсвөөс дүрмийн үйл ажиллагаагаа явуулахад зориулсан төрийн тэтгэлэг (субвенц) авах эрхтэй болно.
2. Сонгуульд оролцсон намуудын эвсэлд субвенц олгохдоо сонгуулийн эвсэл байгуулах

гэрээгээрээ тогтоосон пропорцийг нь үндэслэн эвсэл болон оролцсон намуудад хуваан олгоно. Эвслийн гэрээнд тусгасан харьцаа өөрчлөгдөж болохгүй.

3. Сонгуулийн эвсэл байгуулсан гэрээг Улсын сонгуулийн комисст бүртгүүлсэн байна. Эсрэг тохиолдолд гэрээ хүчингүйд тооцогдоно.
4. Хэрэв сонгуулийн эвсэлд оролцсон намууд эвсэл байгуулах гэрээндээ энэ зүйлийн 2 дугаар заалтанд дурдсан харьцааг тодорхойлоогүй бол субвенц олгогдохгүй.
5. Субвенц авах эрхээ авсны дараа сонгуулийн эвсэл задарвал эвсэл байгуулах гэрээгээр тодорхойлсон харьцаагаар эвсэлд байсан намуудад субвенцийг олгоно.
6. Энэ зүйлийн 1 дүгээр заалтаар тогтоогдсон субвенцийг сонгууль явагдсны дараахи жилийн 1 дүгээр сарын 1-нээс эхлэн олгоно. Субвенцийг дараагийн сонгууль явагдах жилийн эцэс болтол олгоно.

29 дүгээр зүйл.

1. Энэ хуулийн 28 дугаар зүйлд заасны дагуу улс төрийн нам, сонгуулийн эвслүүдэд олгох жилийн субвенцийн хэмжээг уг нам буюу эвслийн нэр дэвшигчдийн тойргийн нэрсийн жагсаалтанд өгсөн хүчинтэйд тооцогдсон саналын нийт тоонд пропорционалиар, дараалан буурах зарчмаар саналын процентоор илэрхийлсэн интервалуудаар ангилж дараах томъёогоор бодож тодорхойлно:

$$S = W_1 \cdot M_1 + W_2 \cdot M_2 + W_3 \cdot M_3 + W_4 \cdot M_4 + W_5 \cdot M_5,$$

Үүнд S –Жилд олгох субвенцийн хэмжээ; W_{1-5} – тухай нам буюу сонгуулийн эвслийн нэр дэвшигчдийн нэрсийн тойргийн жагсаалтанд улсын хэмжээгээр өгсөн хүчинтэйд тооцогдсон саналын нийт тоо бөгөөд саналыг процентоор илэрхийлэн интервалд хуваасан доорхи хүснэгтэд бичнэ; M_{1-5} – доорхи хүснэгтийн мөр тус бүрд харгалзах злотын хэмжээ.

Мөр	Процент	Саналын тоо (W)	Нэг саналд ноогдох мөнгөний хэмжээ (M)
1	5% хүртэл		10 злот
2	5 % - 10% хүртэл		8 злот
3	10% - 20% хүртэл		7 злот
4	20% - 30% хүртэл		4 злот
5	30% -оос дээш		1,5 злот

2. Энэ хуулийн 28 дугаар зүйл болон энэ зүйлийн 1 дэхь заалтаар тогтоогдсон жилийн субвенцийг улс төрийн намуудад Сеймийн сессийн үеэр улирал тутамд нэг удаа 4 тэнцүү хэсэг болгон олгоно.
3. Субвенцийг олгох үндэслэл нь улс төрийн намыг дүрэм ёсоор нь төлөөлөх байгууллагаас жил бүрийн гуравдугаар сарын 31-ний дотор албан бланкан дээр үйлдэж, Улсын сонгуулийн комиссоос субвенц авах эрх болон хэмжээг нь баталгаажуулсан, тухайн жилийн субвенцийг олгох тухай өргөдөл байна.
4. Субвенцийн мөнгийг улс төрийн намын банкны дансны тусгай дэд дансанд байрлуулна. Тухайн намд олгох субвенцийг дансанд нь шилжүүлэхийг сангийн сайд хэрэгжүүлнэ.
5. Улсын сонгуулийн комиссийн сонгуулийн хороодын тайлангуудыг хүлээн авсан болон буцаасан тухай мэдээлэл албан ёсны хэвлэл "Monitor Polski"-д хэвлэгдэн гарснаас

хойш 30 хоногоос хэтрэхгүй хугацаанд улс төрийн намуудад олгох субвенцийн эхний улирлын санхүүжилтийг хийнэ.

6. Хэрэглээний бараа, үйлчилгээний үнийн ерөнхий үзүүлэлтийн өсөлт 5%-оос илүү болсон тохиолдолд сангийн сайд шийдвэр гаргаж энэ зүйлийн 1 дахь хэсэгт заасан нэг саналд оногдох мөнгөний дүнг үнийн өсөлтөнд зохицуулан нэмэгдүүлнэ.
7. Энэ зүйлийн 6 дахь заалт дахь үнийн өсөлтийн үзүүлэлтийг улирал бүрийн эхний сарын 20-ний өдрийн дотор албан ёсны хэвлэл “Monitor Polski”-д нийтлүүлсэн Үндэсний статистикийн удирдах газрын даргын мэдээллийг үндэслэн тогтооно.

30 дугаар зүйл.

1. Улс төрийн нам Экспертийн фонд байгуулна.
2. Экспертийн фондод нэгтгэгдэх санхүүгийн хэрэгсэл нь зөвхөн тухайн улс төрийн намын өөрийн хөрөнгөөр бүрдэнэ.
3. Улс төрийн нам хүлээн авсан субвенцийнхээ 5-15%-ийг Экспертийн фонддоо шилжүүлнэ.
4. Экспертийн фондод хуримтлагдсан хөрөнгийг хууль, улс төр, социологийн болон нийгэм, эдийн засгийн экспертиз, мөн намын дүрмийн үйл ажиллагаатай холбоотой хэвлэн нийтлэл, боловсролын ажиллагаанд ашиглана.
5. Экспертизийн фондын мөнгө тухайн улс тарийн намын дансны дэд дансанд хадгалагдана.

31 дүгээр зүйл.

1. Улс төрийн нам бусад улс төрийн намуудтай нэгдэхэд нэгдсэн шинэ намын энэ хуулийн 28 дугаар зүйлээр тодорхойлогдох субвенц нь нэгдэхийн өмнөх нам тус бүрд тогтоосон субвенцүүдийн нийлбэр байна.
2. Нэгдсэн шинэ намын эрх бүхий байгууллагаас гаргасан өргөдлийг үндэслэн уг намд субвенцийг Шүүх зохих бүртгэл хийсэн сараас эхлэн олгоно.
3. Улс төрийн нам тарсан буюу Шүүх намыг татан буулгасан сарын дараагийн сараас эхлэн субвенц олгохыг зогсооно.

32 дугаар зүйл.

Сеймийн эрхийн хугацааг богиносгосон тохиолдолд Сейм тарсан улирлаар төгсгөл болгон улс төрийн намуудад олгох субвенцийн эрх хүчингүй болно.

33 дугаар зүйл.

1. Субвенцитэй холбоотой зардлыг улсын төсвийн “Төсөв, нийтийн санхүү, санхүүгийн байгууллага” гэсэн хэсгээс гаргана.
2. Сангийн сайдын захирамжаар
 - а. Энэ хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 3 дахь заалтанд заагдсан өргөдөл өгөх тодорхой журам, субвенц олгох тодорхой журам;
 - б. Улсын сонгуулийн комисстой тохиролцсоны үндсэн дээр энэ хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 3 дахь заалтанд тусгагдсан өргөдлийн албан бланкийг тус тус тогтооно.

34 дугаар зүйл.

1. Улс төрийн намууд жил болгон хүлээн авсан субвенц болон субвенцээс гаргасан



зардлынхаа талаар санхүүгийн мэдээллийг бэлтгэнэ.

2. Улс төрийн нам календарийн жилийн санхүүгийн мэдээллээ дараа жилийн гуравдугаар сарын 31-ний дотор Улсын сонгуулийн комисст өгнө.
3. Сангийн сайд Улсын сонгуулийг комисстой тохиролцсоны үндсэн дээр санхүүгийн мэдээллийг гаргах хэлбэрийг тогтооно. Үүндээ санхүүгийн мэдээллийг бүрдүүлэх арга ба түүнд оруулсан мэдээлэл нь субвенцийн мөнгөний зарцуулалтыг бодитойгоор шалгах боломжтой байхаар тайлбарыг оруулсан байна.
4. Санхүүгийн мэдээллийг Улсын сонгуулийн комиссоос сонгон томилсон эксперт-шалгагчийн дүгнэлт, рапорттай хавсарган комисст өгнө. Дүгнэлт, рапорт гаргах зардлыг Үндэсний сонгуулийн товчооноос гаргана.
5. Санхүүгийн мэдээллийг бичгийн хэлбэрээр болон цахим хэлбэрээр өгөх бөгөөд цахим хэлбэрийн тип, форматыг сангийн сайдын 3 дахь заалтанд дурдсан захирамжаар тогтооно.
6. Улсын сонгуулийн комисс санхүүгийн мэдээллийг авснаас хойш 14 хоногийн хугацаанд албан ёсны хэвлэл "Monitor Polski"-д нийтэлнэ

Зүйл 34а

1. Улсын сонгуулийн комисс санхүүгийн мэдээллийг авснаас хойш 4 сарын хугацаанд:
 - а. Мэдээллийг ямар нэгэн сануулгагүй хүлээн авна,
 - б. мэдээллийг дутагдлыг нь заан хүлээн авна,
 - в. мэдээллийг буцаана.
2. Улс төрийн нам субвенцээр авсан хөрөнгөө дүрмийн үйл ажиллагаатай нь холбоогүй зорилгоор ашигласан нь илэрвэл санхүүгийн мэдээллийг буцаана.
3. Хэрэв санхүүгийн мэдээллийн үнэн зөв, шударга гаргасанд эргэлзээ байвал Улсын сонгуулийн комисс тухайн улс төрийн намд мэдээллийн дутагдлыг арилгах санал тавих буюу тодорхой хугацаанд тайлбар өгөхийг санал болгоно.
4. Улсын сонгуулийн комисс санхүүгийн мэдээллийг судлаад экспертиз хийлгэх буюу дүгнэлт гаргуулахаар шийдвэрлэж болно.
5. Улсын сонгуулийн комисс санхүүгийн мэдээллийг судлаад төрийн байгууллагаас зайлшгүй тусламж шаардаж болно.
6. нэ хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 5 дахь заалтын дагуу санхүүгийн тайланг хэвлэснээс хойш 14 хоногийн хугацаанд:
 - а. Улс төрийн нам,
 - б. улс төрийн намуудын санхүүжилтэнд анализ хийхтэй холбоотой үйл ажиллагааг өөрийн дүрмийн хүрээнд явуулдаг нийгэмлэг фондууд хэвлэгдсэн мэдээлэлтэй холбоотой сануулгуудаа бичгийн хэлбэрээр Улсын сонгуулийн комисст өгч болно.
7. Энэ зүйлийн 5 дахь заалтанд дурдагдсан сануулга ирснээс хойш 60 хоногийн дотор Улсын сонгуулийн комисс бичгээр хариу өгнө.

34б дүгээр зүйл.

1. Улсын сонгуулийн комисс санхүүгийн мэдээллийг буцаасан тохиолдолд улс төрийн нам мэдээллийг буцаасан өдрөөс 7 хоногийн хугацаанд Дээд шүүхэд гомдол гаргаж болно.
2. Гомдлыг Дээд шүүх 7 шүүгчийн бүрэлдэхүүнтэйгээр авч хэлэлцэнэ. Гомдлыг хэлэлцэхдээ Иргэний байцаан шийтгэх хуулийн нормыг мөрдөнө.
3. Дээд шүүх гомдлыг хэлэлцээд, гомдол ирснээс хойш 60 хоногийн дотор шийдвэр

гаргана. Дээд шүүхийн шийдвэр эцсийнх байна.

4. Хэрэв Дээд шүүх гомдлыг үндэслэлтэй гэж үзсэн бол Улсын сонгуулийн комисс санхүүгийн мэдээллийг хүлээн авсан тухай шийдвэрийг даруй гаргана.

34в дүгээр зүйл.

Улс төрийн нам дараах тохиолдлуудад субвенц авах эрхээ алдана:

- а. энэ хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 2 дахь заалтанд заагдсан хугацаанд санхүүгийн мэдээллээ гаргаж өгөөгүй бол,
- б. санхүүгийн мэдээллийг нь Улсын сонгуулийн комисс буцаасан бол ,
- в. энэ хуулийн 34б заалтаар дээд шүүх гомдлыг нь хэрэгсээгүй бол зэрэг болно.

40 дугаар зүйл.

Улс төрийн нам хуулийн этгээдийн орлогын татварын хуулиар татвар төлнө.

41 дугаар зүйл.

Сангийн сайд Улсын сонгуулийн комисстой зөвшилцөн улс төрийн намын санхүүгийн бүртгэл хөтлөх журмыг тогтоох бөгөөд уг дүрмээр өмч хөрөнгийн баримт бичиг хөтлөлт, орлого, зарлага, тооцоолох тухай болон санхүүгийн тайлан хэрхэн гаргах зэргийг тодорхойлсон байна.

<http://www.lexadin.nl/wlg/>

Бүгд Найрамдах Молдова Улсын “Улс төрийн намуудын тухай” 2007 оны 12 дугаар сарын 21-ний 294 дүгээр хууль
/Act of Political Parties/

БҮЛЭГ VI, Улс төрийн намуудын хөрөнгө

24 дугаар зүйл. Улс төрийн намуудын хөрөнгө

1. Улс төрийн намууд өмчиндөө барилга, тоног төхөөрөмж, хэвлэлийн газар, хэвлэлийн үйлдвэр, тээврийн хэрэгсэл болон хуулиар хориглоогүй бусад өмчтэй байж болно. Улс төрийн намын өмч нь зөвхөн дүрмийн зорилтуудаа биелүүлэхэд ашиглагдаж болно.
2. Улс төрийн намын өмчийн эрх энэ хуулинд өөрөөр заагдсанаас бусад бүх тохиолдолд иргэний хууль тогтоомжуудаар зохицуулагдана.
3. Улс төрийн намууд хэвлэн нийтлэх үйл ажиллагаа, өөрийн хөрөнгийг захиран зарцуулахтай холбоотой үйл ажиллагаа болон дүрмийн зорилтоо хэрэгжүүлэхтэй шууд холбоотой аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулах эрхтэй.
4. Улс төрийн намууд зэр зэвсэг, дэлбэрэх бодис болон хүний эрүүл мэнд, амь насанд аюултай материал эзэмших, захиран зарцуулах, ашиглах болон агуулах, хадгалахаар хүлээн авахыг хориглоно.
5. Улс төрийн намын өмч, орлогыг гишүүдэд хувааж болохгүй

25 дугаар зүйл. Улс төрийн намуудын санхүүжилтийн эх үүсвэр

1. Улс төрийн намуудын санхүүжилтийн эх үүсвэр нь:
 - а. гишүүний татвар

- б. хандив, үүнд мөн намаас зохион байгуулсан урлаг, спортын болон бусад төрлийн нийтийг хамарсан арга хэмжээний үеэр цуглуулсан хандив орно
 - в. Энэ хуулийн заалтууд болон тухайн жилийн төсвийн хуулийн дагуу улсын төсвөөс олгох мөнгөн хөрөнгө
 - с. Энэ хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 2-ийн хүрээнд олох бусад орлого
2. Улс төрийн намууд дээрх 1 дүгээр заалтанд тусгагдсанаас өөр санхүүжих эх үүсвэрийг ашиглаж болохгүй.
 3. Гишүүний татварын хэмжээ болон төлөх журмыг намын дүрмээр тогтооно
 4. Улс төрийн намуудын төлбөр, тооцоог уг намын Бүгд Найрамдах Молдов улсад байрлаж буй газрын банканд нээсэн дансаар молдовын лей болон гадаад валютаар гүйцэтгэнэ.
 5. 1 дүгээр заалтаар олсон орлогоос татвар төлөх ба төлөхгүй тохиолдлууд Татварын хуулийн зохих заалтуудаар зохицуулагдана.
 6. Нийтийн болон хувийн санхүүжилт нь намын бие даасан байдлыг хязгаарлахад чиглэж болохгүй.
 7. Улс төрийн намын санхүүжилт болон намын санхүү, материаллаг эд хөрөнгийн ашиглалт нь холбогдох хууль тогтоомжийг зөрчсөн тохиолдолд хуулийн харууцлага хүлээлгэнэ.
 8. Улс төрийн намууд хилийн чанадад банкны данс нээх эрхгүй.

26 дугаар зүйл. Хандив

1. Хандив гэж улс төрийн намд ямар нэгэн нөхцөлгүй, буцаан төлөхгүйгээр өгсөн бөгөөд уг нам хүлээн авсан хөрөнгийг хэлнэ
2. Улс төрийн намын хандиваар олох жилийн орлого нь тухайн жилийн улсын төсөвт орохоор тусгагдсан орлогын 0,1 хувьтай тэнцэх хэмжээнээс хэтрэх ёсгүй
3. Хувь хүн нэг болон хэд хэдэн улс төрийн намд хандив өгч болно. Төсвийн нэг жилийн турш тухайн хувь хүнээс нэг буюу хэд хэдэн намд өгсөн нийт хандивын хэмжээ нь тухайн жилд тогтоогдсон үндэсний эдийн засгийн хэмжээний сарын дундач хөдөлмөрийн хөлсийг 500 дахин авснаас хэтэрч болохгүй. Хэрэв уг хувь хүн намын гишүүн бол жилийн турш төлсөн гишүүний татвар нь дээр заасан хандивт багтана
4. Улс төрийн намд нэг хуулийн этгээдээс санхүүгийн нэг жилийн турш өгсөн хандивын хэмжээ нь тухайн жилд тогтоогдсон үндэсний эдийн засгийн хэмжээний сарын дундач хөдөлмөрийн хөлсийг 1000 дахин авснаас хэтэрч болохгүй.
5. Улс төрийн нам дараах субъектүүдээс ямарваа хэлбэрээр шууд болон шууд бусаар санхүүжилт авах, эд материалын дэмжлэг авахыг хориглоно:
 - - гадаад улс,
 - - олон улсын байгууллагууд,
 - улсаас санхүүждэг юмуу улсын болон гадаадын өмчийн оролцоотой байгууллага, аж ахуйн нэгж,
 - шашны, буяны, ашгийн бус байгууллагууд,
 - үйлдвэрчний эвлэлүүд,
 - насанд хүрээгүй болон гадаадад оршин суугаа Молдов улсын иргэд,
 - Молдов улсын иргэн биш хүмүүс,
 - хэн нь тодорхойгүй (аноним) хүмүүс болон гуравдахь этгээдийн өмнөөс хийх хандив зэрэг болно.

6. Улс төрийн намуудын авсан хандивын тогтоосон хэмжээнээс хэтэрсэн хэсэг болон 5 дугаар заалтыг зөрчин авсан хандивыг шүүхийн шийдвэрийн үндсэн дээр улсын төсвийн орлогод хураан авна.

27 дугаар зүйл. Улс төрийн намуудын хандив ил тод байх

1. Улс төрийн нам бүр хандив өгсөн этгээдийн нэр, хаяг, хандивын хэмжээг заасан бүртгэл хөтлөнө.
2. Улс төрийн нам хэн нь тодорхойгүй этгээдээс хандив авах болон энэ хуулиар заасан хэмжээнээс хэтэрсэн хандив авах эрхгүй
3. Хэн нь тодорхойгүй этгээдээс хандив авсан болон энэ хуулиар заасан хэмжээнээс хэтэрсэн хандив авсан тохиолдол илэрвэл уг улс төрийн нам 10 хоногийн дотор зохих хэмжээний хөрөнгийг улсын төсөвт шилжүүлэх үүрэгтэй.

28 дугаар зүйл. Улс төрийн намыг улсын төсвөөс санхүүжүүлэх

1. Улсын төсвөөс улс төрийн намуудын санхүүжилтэнд жилд олгох хөрөнгийн хэмжээ нь тухайн жилийн улсын төсвийн төлөвлөгдсөн орлогын 0,2 хувь байх ба дараах байдлаар хуваарилагдана:
 - а. 50 хувь нь парламентын сүүлийн сонгуулиар авч, парламент шинээр бүрдэх үед хүчинтэйд тооцогдсон мандатын тоотой нь пропорционалиар улс төрийн намуудад хуваарилагдана,
 - б. 50 хувь нь орон нутгийн ерөнхий сонгуулиар засаг захиргааны хоёрдахь түвшний нэгжүүдийн төлөөллийн байгууллагад 50-иас доошгүй тооны мандат авсан улс төрийн намуудад авсан саналын тоотой нь пропорционалиар хуваарилагдана.
2. Улс төрийн намууд дараах тохиолдолд улсын төсвөөс санхүүжилт авах эрхээ алдана:
 - а. үйл ажиллагааг нь хязгаарласан бол хязгаарлалтын хугацаанд,
 - б. хуулийн этгээдийн статусаа алдсан тохиолдолд,
 - в. намын санхүүжилтийн дүрэм болон 3 дугаар заалтыг зөрчсөн.
3. Сонгуулийн кампанийн явцад хуулиар тогтоогдсон зардлын хэмжээг хэтрүүлсэн намууд болон хуулийн заалтыг зөрчсөн санхүүжилттэй намууд улсын төсвөөс санхүүжилт авах эрхээ алдана
4. Сонгуулийн кампанийн явцад хуулиар тогтоогдсон зардлын хэмжээг хэтрүүлсэн болон сонгуулийн кампанийг санхүүжүүлэх тухай хуулийн заалтыг зөрчин улсын төсвөөс санхүүжилт авах эрхээ алдсан намууд уг эрхээ дараагийн сонгуулийн дараа 1 дүгээр заалтын дагуу сэргээж болно.
5. Сонгуулийн хандив авах дүрмийг зөрчсөнөөс үүдэн улсын төсвөөс санхүүжилт авах эрхээ алдсан намууд уг зөрчлөө арилгасны дараа санхүүжилт авах эрхээ сэргээнэ.
6. Улс төрийн намд санхүүжилт хийх хөрөнгийг 1 дүгээр заалтын нөхцөл, хэмжээгээр сонгуульд авсан саналын тоог нь үндэслэн Сонгуулийн төв комиссоос уг намын дансанд шилжүүлнэ.
7. Улсын төсвийн санхүүжилтийн мөнгийг жилийн турш сар бүр намын дансанд тэнцүү хэмжээгээр хийнэ.
8. Улс төрийн нам энэ хуулийн дагуу улсын төсвөөс санхүүжилт авах эрхээ алдвал ийнхүү алдсаны дараагийн сараас эхлэн олгож байсан санхүүжилтийг зогсооно.
9. 1 дүгээр заалтын хүрээнд улсын төсвөөс санхүүжилт авах эрхтэй нам өөрчлөгдөн зохион байгуулагдвал санхүүжилтийн эрх нь уг намыг эрхийг замгамжлагч намд

шилжинэ.

29 дугаар зүйл. Улсын төсвийн санхүүжилтийг ашиглах

1. Улсын төсвөөс санхүүжүүлсэн хөрөнгийг тухайн намын удирдах байгууллагын шийдвэрээр дараах зорилгоор ашиглаж болно:
 - а. офисийн зардал
 - б. ажилтнуудын цалин хөлс
 - в. хэвлэл, рекламн зардал
 - г. дотоод болон гадаад албан томилолт
 - д. харилцаа холбооны зардал
 - е. улс төрийн арга хэмжээ зохион байгуулах зардал
 - ё. гадаадын зочдыг хүлээн авах зардал
 - ж. тухайн нам гишүүн нь байгаа олон улсын байгууллагын татвар төлөх
 - з. намын үйл ажиллагааг явуулахад зайлшгүй шаардлагатай хөдлөх ба үл хөдлөх хөрөнгөд хөрөнгө оруулах
 - к. бичгийн хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж авах
 - л. сонгуулийн кампанийн зардал
2. Улсын төсвийн санхүүжилтийн хөрөнгийг 1 дүгээр заалтаас өөр зүйлд ашигласан байвал Кишинев хотын Апелляцийн танхимын эцсийн шийдвэрээр улсын төсвийн орлогод буцаан төлнө.
3. Улс төрийн намууд улсын төсвийн санхүүжилтийн хөрөнгөнд тусд нь нягтлан бодохын бүртгэл хөтлөнө.
4. Улсын төсвийн санхүүжилтийг хэрхэн ашиглаж байгааг хуулийн дагуу эрх бүхий байгууллага хянаана.

30 дугаар зүйл. Санхүүгийн тайлан

1. Хууль зүйн яамнаас баталсан журмын дагуу улс төрийн намууд жил бүрийн 3 дугаар сарын 31-нд багтаж санхүүгийн тайлангаа Аудитын танхим, Сангийн яам, Хууль зүйн яаманд танилцуулна.
2. 1 дүгээр заалтанд заасан тайлангийн улсын төсвөөс авсан хөрөнгөтэй холбоотой хэсгийг нь Аудитын танхим, бусад орлоготой холбоотой хэсгийг нь Сангийн яам өөрийн харьяаны байгууллагуудаараа дамжуулан тус тус шалгана.
3. Улс төрийн намын санхүүжилтийн журмыг зөрчсөн болон зөрчилтэйгээр олсон хөрөнгийг ашигласан тохиолдолд хуулийн хариуцлага хүлээлгэнэ.

<http://www.lexadin.nl/wlg/>

Герман Улсын “Улс төрийн намын тухай хууль”, Political Parties Act (Parteiengesetz, ParteienG), 1967.07.24

18 дугаар зүйл. Төрөөс үзүүлэх санхүүжилтийн зарчим, хүрээ

18.1. Төрөөс Үндсэн хуульд заасны дагуу намуудын ерөнхий үйл ажиллагааг хэсэгчлэн санхүүжүүлнэ. Төрийн сангаас санхүүжилт хуваарилах нь намуудын Европын холбоо, Парламент, Орон нутгийн сонгуульд оролцсон байдал түүний гишүүдээс өгсөн хандивийг хамаарч хуваарилна.

18.2. Бүх намд хуваарилах санхүүжилтийн жилийн дээд хэмжээ нь 230 сая дойч марк байна.

18.3. Намууд жил бүр намын нэрээр хүчинтэй санал бүрт 1 дойч марк байна. Нам тарсан эсхүл үйл ажиллагааг нь хориглосон бол Төрийн сангаас санхүүжилт авахгүй.

23 дугаар зүйл. Санхүүжилт

23.2. Жил бүрийн 9 дүгээр сарын 30-нд Германы Бундестаг нь Ерөнхийлөгчид санхүүгийн тайланг гаргана. Энэ нь Бундестаг хэвлэнэ.

24 дүгээр зүйл. Орлого, зарлагын тайлан

24.2. Орлого нь:

1. Гишүүдийн хураамж хандив
2. Хувь хүмүүсээс өгсөн хандив
3. Хуулийн этгээдээс өгсөн хандив
4. Хөрөнгөөс олсон орлого
5. Зохион байгуулалтын үйл ажиллагаанаас олсон орлого, хэвлэсэн материал
6. Төрийн сан
7. Салбар байгууллагаас олсон орлого
8. Бусад орлого зэргээс бүрдэнэ.

24.3. Зарлага нь :

1. Албан хаагчдын зардал
2. Өдөр тутмын үйл ажилгааны зардал
3. Намын үндсэн ажил
4. Сонгууль
5. Салбарт хуваарилсан мөнгө
6. Бусад зардал зэрэг байна.

<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/ParteienG.htm>

**Бүгд Найрамдах Эквадор Улс, “Улс төрийн намын тухай хууль”, 1997 он,
/La Ley de Partidos Politicos/**

32 дугаар зүйл. Улс төрийн нам нь өөрийн үндсэн хөрөнгөөс олсон ашгаас татвар төлөхгүй. Улсын төсвөөс өгсөн санхүүжилтийн талаархи мэдээллийг жил бүр тайлагнана. Хувийн хандивийн талаархи мэдээллийг тайлагнахгүй байж болно.

57 дугаар зүйл. Улс төрийн намуудын санхүүжилтийн эх үүсвэр:

- гишүүний татвар, хандив
- хандив
- тухайн жилийн төсвийн хуулийн дагуу улсын төсвөөс олгох мөнгөн хөрөнгө
- хөрөнгө түрээслэх

2. Гишүүний татварын хэмжээ болон төлөх журмыг намын дүрмээр тогтооно.
3. Сонгуульд доод тал нь хүчинтэй саналын 0.04 хувь авсан улс төрийн нам Улсын төсвөөс санхүүжилт авах эрхтэй.

58 дугаар зүйл.

1. Улс төрийн нам дараах субъектүүдээс аливаа хэлбэрээр шууд болон шууд бусаар санхүүжилт авах, эд материалын дэмжлэг авахыг хориглоно:
 - гадаад улс,
 - улсаас санхүүждэг болон төрийн өмчийн оролцоотой байгууллага, аж ахуйн нэгж,
 - түүнчлэн төсвийн байгууллагад ажилладаг хувь хүн
 - Дээрх хориглосоноос бусад субъектын хувьд улс төрийн намд хандив өгөх нь нээлттэй.
2. 58.1-ийн хориглосон хэсгийг зөрчиж хууль бус хандив оруулсан хандивлагч болон хүлээн авагчийг үнийн дүнгийг 2 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээгээр торгоно.

59 дүгээр зүйл. Улс төрийн намуудын байнгын хуримтлалд зориулж улсын төсвөөс жилд олгох хөрөнгийн хэмжээ нь тухайн жилийн улсын төсвийн төлөвлөгдсөн орлогын 0.5 хувь байна. Дараахи байдлаар хуваарилна.

1. 60 хувийг энэ тэнцүү намуудад хуваарилагдана.
2. 40 хувийг сонгуульд санал авсан дүнгээс нь хамаарч хувь тэнцүүлэх зарчмаар намуудад хуваарилагдана.

60 дугаар зүйл. Сонгуулийн жилд улсын төсвөөс сонгуульд оролцсон байдлыг нь үндэслэн жилд олгох хөрөнгийн тухайн жилийн улсын төсвийн төлөвлөгдсөн орлогын 0.5 хувийг улс төрийн намуудад хувь тэнцүүлэх зарчмаар хуваарилна.

61 дүгээр зүйл. Зарлага нь:

61. Албан хаагчдын зардал
62. Өдөр тутмын үйл ажиллагааны зардал
63. Намын үндсэн ажил
64. Сонгууль
65. Салбарт хуваарилсан мөнгө
66. Бусад зардал

<http://pdpa.georgetown.edu/Parties/Ecuador/Leyes/LeyPartidos.pdf>

Бүгд Найрамдах Турк Улс, “Улс төрийн намын тухай хууль” 1983 он
/SIYASI PARTILER KANUNU/

Уг хуулийн 2 дугаар зүйлд хуулийн хамрах хүрээг тогтоосон бөгөөд үүнд улс төрийн нам байгуулах, зохион байгуулалт, үйл ажиллагаа, эрх, үүрэг болон хариуцлага, хөрөнгөжихтэй холбоотойгоор орлого, зарлага, хяналт, улс төрийн намыг хаах, хаахтай холбоотой асуудлыг зохицуулахаар заасан байна.

61 дүгээр зүйл. Намын орлого, эх үүсвэр

- Улс төрийн намын орлогыг зорилгыг зөрчин ашиглахыг хориглоно.

Орлого:

- намын гишүүнээр элсэхэд төлдөг хураамж,
- гишүүнчлэлийн татвар,

- намаас Их Хуралд сонгогдсон гишүүдээс авдаг гишүүн /MP/-ийн татвар,
- нэр дэвшигчдээс /хууль тогтоох болон орон нутгийн өөрөө удирдах байгууллага сонгогдохоор/ авах тусгай татвар /энэ татварыг намын эрх бүхий төв байгууллагын шийдвэрээр авна/, намын туг, бэлгэ тэмдэг, зэргийг илэрхийлсэн тэмдэг болон төстэй зүйлсийг худалдан борлуулснаас олсон орлого,
- намын хэвлэлийн зарсан төлбөр, намын гишүүний батлах, намын дэвтэр, тооцооны хуудас зэргээс олсон мөнгө,
- намын зохион байгуулсан цэнгээн, концерт, зэрэг үйл ажиллагаанаас олсон мөнгө, намын хөрөнгөөс олсон орлого, хандиваас бүрдэнэ.

62 дугаар зүйл. Намын хөрөнгөөс олсон орлогоос бусад орлогоос ямар ч тохиолдолд хураамж төлбөр, албан татвар авахгүй.

63 дугаар зүйл. Улс төрийн нам аливаа худалдааны үйл ажиллагаа эрхэлж болохгүй бөгөөд зээл авч болохгүй. Улс төрийн нам ямар тохиолдолд ямар газраас, хэн нэгнээс шууд болон шууд бусаар зээл авч болохгүй. Харин өөрийн хэрэгцээнд зориулж барьцаалан зээлээр хөрөнгө худалдан авч болно.

64 дүгээр зүйл. Улс төрийн нам оршин байгаа газар болон зорилго, үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай үл хөдлөх эд хөрөнгөөс бусад үл хөдлөх эд хөрөнгөтэй байж болохгүй. Нам өөрийн өмчлөлийн үл хөдлөх эд хөрөнгөөс орлого олж болно

- Улс төрийн намын бүхий л орлогыг тухайн намын хуулийн этгээдийн нэрийн өмнөөс хүлээн авна.
- Намын зарлага нь намын зорилгыг зөрчсөн байж болохгүй.
- Намын бүхий л зарлага уг намын хуулийн этгээдийн нэрийн өмнөөс байна. Намын бүх зарлага нь эрх бүхий нэгж, газрын шийдвэрт тулгуурласан байх ёстой бөгөөд эрх бүхий нэгж нь төсвөөр зөвшөөрөгдсөн байх болзолтойгоор 5 мянга хүртэл пира /ойролцоогоор 4,5 мянган ам доллар/ зарцуулахад тусгайлан шийдвэр гаргах шаардлагагүй.

65 дугаар зүйл. Намын зарцуулалтай холбоотой баримт бичгийг хадгалах хугацаа нь бусад хуульд өөрөөр заагаагүй бол 5 жил. Улс төрийн нам гишүүддээ болон бусад хүн, хуулийн этгээдэд ямар ч хэлбэрээр зээл өгч болохгүй.

66 дугаар зүйл. Улс төрийн намын санхүүгийн хяналт шалгалтыг Үндсэн хуулийн шүүх хэрэгжүүлдэг бөгөөд Үндсэн хуулийн шүүх улм төрийн намын хөрөнгөжих, орлого болон зарлагыг хуулийн дагуу эсэхийг хянадаг. Үндсэн хуулийн шүүх намын санхүүтэй холбоотой мэдээллийг улс төрийн намаас хэзээ ч авч болох бөгөөд Үндсэн хуулийн шүүхийн хяналт нь баримт бичгийн хэлбэрээр хэрэгжинэ.

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/608.html>

Америкийн Нэгдсэн Улс Холбооны Сонгуулийн компани ажлын тухай хууль /Federal Election Campaign Laws /, 1971

9033 дугаар заалт

9037 дугаар зүйлд заасан төлбөр авах болзол хангахын тулд Хороонд /Улс төрийн намуудын Хороо/ тусгай компани ажилтай холбоотой холбогдох нотлох баримтыг

гаргаж өгөх, хорооноос шаардсан ямар ч тэмдэглэл, ном, бусад мэдээллийг гаргаж өгөх, Хорооны санхүүгийн хяналт шалгалтад хамрагдахаа бичгээр илэрхийлнэ.

9037 дугаар зүйлд заасан төлбөр авах болзлыг хангахын тулд 9035 аар тогтоосон хязгаарыг давсан тусгай компани ажил явуулахгүй байх, нэр дэвшигч нь АНУ-ыг Ерөнхийлөгчийн сонгуульд намаасаа нэр дэвших гэж байгаа, нэр дэвшигч 5000 доллараас илүү хандив авсан, дор хяаж 20 муж улсын оршин суугчдаас хандив өгсөн байх, нэг хүний өгсөн хандив нь 250 доллараас илүүгүй байх.

Нэр дэвшигч дээр дурдсан мэдээллийг өгснөөс хойш 10 хоногийн дотор Хорооноос гэрчилгээ өгнө.

1-9038 дугаар заалтууд

- Сонгуульд зориулсан тусгай сангийн зарцуулалтыг Нарийн бичгийн дарга хариуцах бөгөөд дээр дурдсан гэрчилгээ бүхий аль намын нэр дэвшигчдэд тэгш хуваарилах зарчим баримтална.
- Том намын /хувьд 4 сая доллар хүртэл, жижиг намуудын хувьд том намуудын авсан саналтай хувиас дээш санал авсан/ жижиг намын хувьд 5-25 хувийн санал авсан/ авсан саналд хувь тэнцүүлэн санхүүжилт олгоно.

527 дугаар зүйл

Улс төрийн нам нь хүү, хувьцааны ашиг, түрээс зэрэг орлого олж болох бөгөөд үүнийг цэвэр хөрөнгө оруулалтын орлого гэх ба татвараас чөлөөлөгдөхгүй.

<http://www.fec.gov/law/feca/feca.pdf>



UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН